

УДК 37.016:908

DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.4.2021.02>

*Галина Запорожченко,
ORCID iD 0000-0001-8328-0279
завідувач кабінету
навчального «Освіта Миколаївщини», відмінник освіти України
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
galina.zaporozhchenko@moippo.mk.ua*

ІНТЕГРАЦІЯ ЗНАНЬ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЗНАНЬ ПРО РІДНИЙ КРАЙ У СВІДОМОСТІ ВИХОВАНЦІВ

Стаття присвячена проблемі інтегрованого навчання народознавчого матеріалу на заняттях краєзнавчих гуртків. Висвітлено питання основних аспектів інтегрованого підходу до вивчення народознавчого матеріалу на заняттях краєзнавчих гуртків, уроків краєзнавства та розкрито педагогічну цінність інтегрованих занять, які сприяють взаєморозумінню та співпраці вчителя й вихованців під час навчального процесу, ширшому використанню потенційних можливостей навчального матеріалу, розвитку вмінь й обдарувань вихованців.

Подано приклади практичної творчої діяльності з літературного краєзнавства у взаємозв'язках з історичним, географічним, археологічним, мистецтвознавчим краєзнавством. Акцентовано увагу на висвітленні питання розвитку таланту вихованців – їхньої творчої уяви, образного бачення довкілля, естетичних смаків; формування навичок і вмінь пізнавати світ багатогранно й цілісно, виховання почуття прекрасного.

Уперше подано приклади практичної діяльності з літературного краєзнавства у взаємозв'язках з історичним, географічним, археологічним, мистецтвознавчим краєзнавством. Водночас у статті вказується на певні недоліки та ризики інтегрованого навчання, на умови, за яких інтегроване заняття буде ефективним і результативним.

Стаття призначена керівникам краєзнавчих гуртків, учителям, які ведуть уроки та факультативи з народознавства.

Ключові слова: *виховний потенціал; інтеграція; інтегроване навчання; інформаційно-комунікаційні технології; компетенції; краєзнавчий пошук; пошуково-дослідницька робота; творчі здібності; форми і методи інтегрованого навчання.*

© Запорожченко Г. М., 2021

Вступ. Краєзнавство є одним з ефективних засобів, формування патріотичних почуттів молоді людини, адже до краю, де народився, де зробив перші кроки, який є для кожного з нас найріднішими. Сюди людина завжди лине своїми думками, мріями.

Працюючи багато років у системі позашкільної освіти і займаючись предметно краєзнавством, із кожним роком усе глибше занурюємося в його сутність, аби поба-

чити незмірну глибину його народності, а, отже, і його виховний вплив на молоде покоління. За роки роботи в загальноосвітній школі, у закладі позашкільної освіти ми систематизували роботу в цьому напрямі, зокрема систему інтегрованого навчання вихованців краєзнавчих гуртків. Ця система, сподіваємося, зацікавить методистів-позашкільників, керівників краєзнавчих гуртків, педагогів-організаторів закладів за-

гальної та позашкільної освіти й учителів, які проводять уроки, факультативи та курси з народознавчих і краєзнавчих дисциплін. Адже інтеграція змісту краєзнавчого матеріалу, у якому поєднуються різні напрями краєзнавства (історичне, археологічне, літературне, географічне, екологічне, мистецтвознавче, етнографічне тощо), є для дитини дієвим засобом формування цілісної картини світу, системою координат, за допомогою яких юний громадянин усвідомлює своє місце у світі. Сподіваємося, що поданий матеріал стане у пригоді тим освітянам, які вважають вивчення культурних надбань народу за свій патріотичний обов'язок перед юним поколінням українців.

Мета статті. Висвітлити основні аспекти інтегрованого підходу до вивчення краєзнавчого матеріалу на заняттях краєзнавчих гуртків, уроків краєзнавства та розкрити педагогічну цінність інтегрованих занять, що сприяють взаєморозумінню та співпраці вчителя й вихованців під час освітнього процесу, ширшому використанню потенційних можливостей навчального матеріалу, розвитку вмінь й обдарувань вихованців.

Завдання: 1. Проаналізувати науково-методичні дослідження інтегрованого підходу як засобу навчання. 2. Зазначити переваги і недоліки інтегрованого навчання. 3. Подати напрацювання з розвитку творчого потенціалу учнів на основі краєзнавчої роботи.

Інтегрований підхід орієнтований на:

- зближення предметних знань, устанавлення між ними взаємозв'язків під час вивчення краєзнавчих дисциплін, що передбачає створення у вихованця цілісної уяви та цілісної картини світу через призму знань про рідний край, у якому всі елементи взаємопов'язані;
- активну участь вихованців у педагогічному процесі;
- привчання їх до творчої праці;
- виховання в них інтересу до самостійного виконання пізнавальних і

практичних завдань;

- розвиток творчих здібностей учнів, нетрадиційного мислення;
- формування в них умінь і навичок здійснення самоконтролю;
- формування духовно багатого особистості, підвищення її загальної культури;
- виховання учнівської молоді в душі найкращих людських цінностей.

Завдяки інтеграції літературного краєзнавства, наприклад, із географічним із теми «Річки рідного краю» можна поглибити знання вихованців про річки Півдня України, розкрити їхні географічні, екологічні особливості, красу і неповторність із використанням фольклорного та літературного матеріалу Миколаївщини (народні легенди, казки, поетичні твори місцевих поетів). Окрім того, на такому занятті вихованці формують своє вміння складати типовий план-«паспорт» характеристики річки, удосконалювати практичні навички аналізу карт, довідкового історичного, літературного матеріалу.

А вивчаючи з вихованцями, наприклад, «Баладу про рідну пісню» Бориса Мозолевського, не можна обійтися без історичної та археологічної довідки-характеристики тієї епохи, про яку йдеться у творі. На такому занятті знання вихованців із літератури рідного краю збагачуються через призму історичних подій, описаних письменником. Ознайомлюючись зі змістом балади, вони довідуються про її історичну основу. На такому занятті діти не лише розвивають навички вдумливого й емоційного сприймання ліро-епічного твору, визначення його літературних особливостей, ролі художніх засобів у ньому, усвідомлення ідейно-художнього змісту прочитаного, а й удосконалюють практичні навички аналізу довідкового, історичного чи археологічного матеріалу.

Таке заняття дає можливість співвідносити із сучасністю давноминулі події, описані в баладі; виховувати почуття патріотизму, вірності Батьківщині.

Організуючи роботу з краєзна-

вства, педагог має ставити собі за мету прищеплювати вміння та навички туристсько-краєзнавчої роботи; розвивати інтелектуальний, духовний та фізичний потенціал юних вихованців; виховувати любов до рідної землі, культурних і духовних надбань народу; сприяти формуванню в молодого покоління громадянської відповідальності за історичну долю своєї «малої батьківщини»; сприяти вихованню національної самосвідомості.

Переконані, що педагог-краєзнавець повинен навчати своїх вихованців захоплюватися не штучною красою, а справжньою красою, повинен спонукати їх до пошукової, дослідницької праці, яка була би на користь рідним, друзям, Батьківщині.

Поняття «інтеграція» вперше було використано ще в XVII столітті Я.-А. Коменським у праці «Велика дидактика», де вчений-педагог писав: «Усе, що перебуває у взаємозв'язку, повинно викладатись у такому же взаємозв'язку» (Коменський Я. А., 1982, с. 18).

Трохи згодом Й.-Г. Песталоцці, наступник Я.-А. Коменського, у своєму творі «Лінгранд і Гертруда» теж виокремив інтеграцію як метод навчання. Уже в XVII–XIX ст. вчені-педагоги вели мову про інтеграцію в освіті як про необхідність, що дає можливість у навчальному процесі побачити світ довкілля у взаємозв'язках, а досліджувані предмети та явища об'єднати в єдине ціле, що повинно забезпечити всебічний розвиток особистості.

Проблеми інтеграції в педагогіці розглядаються в різних аспектах у працях В. В. Краєвського, А. В. Петровського, Н. Ф. Тализіної. Зокрема К. Д. Ушинський зазначав важливість збирання та систематизації знань, адже зв'язок між поняттями та їхній розвиток у загальній системі предметів позитивно впливає на розширення й поглиблення знань учнів, які згодом перетворюються на цілісну систему світосприйняття. К. Д. Ушинському вдалося створити аналітико-системний метод навчання грамоти, інтегруючи письмо і читання.

Ідея інтеграції не втратила своєї ак-

туальності й нині. Проблему формування цілісної картини світу через призму знань про рідний край у своїх працях висвітлювали вітчизняні науковці: П. Т. Тронько (Тронько П. Т., 2000; Тронько П. Т., 2011, с. 5–10), Руслана Маньковська (Маньковська Р., 2011, с. 16–23), Геннадій Бондаренко (Бондаренко Г., 2011, с. 23–29), Віктор Прокопчук (Прокопчук В., 2011, с. 29–36).

У «Словнику української мови» зазначено, що «інтеграція» (від лат. *integrum* – ціле, *integratio* – відновлення) – це «об'єднання чого-небудь у єдине ціле» (Словник української мови в 11 томах. Том 4, 1973, с. 35.). Поняття «інтеграція» в освіті означає процес взаємодії, об'єднання, взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозближення, відновлення єдності двох або більшої кількості систем, результатом якого є утворення нової цілісної системи, що набуває нових властивостей та взаємозв'язків між оновленими елементами системи (Інтеграція в освіті. Інтегроване навчання в Новій українській школі. Режим доступу: <https://vseosvita.ua> > ... > НУШ). Тому суть інтегрованого навчання полягає в тісному поєднанні окремих дисциплін, тем, напрямів тощо. Суголосною є думка О. І. Біляєва, який вважає, що під час інтегрованого навчання поєднуються не лише частини, а органічне об'єднання їх має здійснюватися на основі спільного підходу інших предметів навколо однієї теми. Тоді це сприятиме якісному засвоєнню інформаційного матеріалу, розвитку уяви, почуттів вихованців, дасть змогу гармонійно пізнати якесь явище, поняття, досягти цілісності знань (Біляєв О. І., 2003, с. 6–10). Це вказує на те, що предметна система викладання має широкі можливості для інтеграції навчального матеріалу, що сприяє вибудовуванню основи для формування цілісної, а не фрагментарної, наукової картини світу; для самопізнання, самовдосконалення, розвитку творчого потенціалу та самореалізації майбутньої особистості.

Як свідчать численні літературні джерела, інтегрований підхід до структурування змісту навчання зарекомендував себе як

один із найефективніших і дозволив суттєво підвищити якість навчального процесу. Результати педагогічних досліджень доводять, що в процесі вивчення науково обґрунтованих інтегративних навчальних курсів створюються умови для формування компактної, гнучкої системи знань за порівняно короткий час.

Метою інтегрованого навчання є:

- формування в учнів гармонійного світобачення, системи знань і вмінь;
- прагнення до якісної, конкурентоздатної освіти;
- створення сприятливих умов для розвитку мислення та уяви учнів у процесі навчання й об'єднання різних предметів;
- активізація творчої діяльності учнів на заняттях;
- реалізація розвивально-виховних функцій навчання (Пахомова Н., 2013, с. 48).

Переваги інтегрованого навчання:

- під час інтеграції поживається навчальний процес;
- інтеграція економить навчальний час;
- інтегроване навчання позбавляє від перевтоми (Помогайбо В. М., 2014, с. 72).

Окрім того, на нашу думку, інтеграція сприяє розвитку багатого емоційного спектра кожної дитини, інтересу розширювати й поглиблювати свої знання з різних дисциплін. І, найголовніше, інтеграція сприяє активній взаємодії вихованців і створює атмосферу співробітництва.

Інтегровані заняття для вихованців цікавіші, адже присутність двох або декількох педагогів одночасно допомагають упоратись із більшою кількістю завдань, використати цікаві методи і форми навчання, новітні інформаційно-комунікаційні технології, педагогічні програмні засоби навчання (Мельник Н. П., 2010, с. 11–14).

Уважаємо, що інтегровані заняття більшою мірою сприяють узагальненню та закріпленню знань, здобутих упродовж декількох тем, формують образне мислення, творчу уяву, пробуджують інтерес

до активного творчого життя, розвивають естетичні смаки, виховують почуття прекрасного.

Застосування в освітньому процесі інтегрованих технологій та інтерактивних форм і методів навчання сприяє формуванню навичок і вмінь учнів, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, за якої кожен учень має можливість усвідомити себе творчою особистістю, навчатися взаємодіяти зі своїми товаришами на занятті, критично мислити та постійно відчувати свою успішність (Нікуліна Ф. Г., 2000, с. 10).

Виховний потенціал таких занять теж значущий. Зокрема в Миколаївському обласному центрі туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді використовуються такі форми інтегрованого навчання:

- заняття та його різновиди (заняття – віртуальна мандрівка; заняття – творча зустріч; заняття-дискусія; заняття – історичний екскурс, заняття – інтелектуальна гра, заняття-спектакль, заняття – творча презентація тощо);
- семінари, лекції, краєзнавчі змагання, тури Відкритої першості з краєзнавства, краєзнавчі свята, зльоти, конкурси, вікторини, виставки;
- конференції, екскурсії, практичні заняття тощо.

Новими організаційними формами навчання є інтегровані уроки, заняття, семінари, конференції, турніри, круглі столи, презентації, а також інтегровані навчальні дні. Інтегровані уроки (заняття) можна здійснювати між різними навчальними дисциплінами, навіть такими, які, на перший погляд, здаються несумісними.

Під час інтегрованих занять формуються такі компетенції:

- мотиваційні (розуміння мети, важливості вивчення теми);
- загальнокультурні (культура мовлення, почуття патріотизму, історичні дані про рідне місто, село);
- інформаційні (робота з комп'ютером, уміння самостійно підбирати необхідний матеріал);

- комунікативні (уміння працювати в групах, бути толерантним щодо інших, спілкуватися).

За змістовим наповненням краєзнавство має кілька напрямів: історичне, археологічне, етнографічне, географічне, екологічне, літературне, мистецьке тощо. Мистецьке краєзнавство, наприклад, розподіляючись на музичне, хореографічне, театральне, краєзнавство у сфері архітектури, образотворчого мистецтва, діяльності музеїв мистецького профілю тощо, вивчає творчий доробок й діяльність діячів різних сфер художньої культури, пов'язаних із рідним краєм (Прокопчук (Дикало) В., 2019, с. 230).

Проте варто поговорити і про недоліки та ризики інтегрованого навчання. Дуже важливо педагогам перед тим, як проводити спільне інтегроване заняття, скоригувати й узгодити свої педагогічні дії, заздалегідь визначити, що в рамках інтегрованого уроку є більш важливим, а що – другорядним. Для цього необхідне взаємовідвідування занять. І лише за таких умов інтегроване заняття буде ефективним і результативним.

Інтегровані заняття та уроки бувають цілісні та фрагментарні. Проте, як засвідчує практика, частіше можуть проводитися фрагментарні інтегровані заняття, і це повністю виправдане об'єктивними причинами (Бишова Т. В., 2011, с. 112). Наприклад, важко провести інтегроване заняття, якщо на ньому необхідно подати й інший програмний матеріал, а він не може бути інтегрованим із цим же предметом або ж вивчення тем із різних навчальних предметів не збігаються в часі. Це варто враховувати тоді, коли відбувається вивчення нового матеріалу з конкретного предмета, наприклад, під час вивчення твору Олесе Бердника «Балада про дикого коня» (Бердник О., 2003, с. 82–87), варто більше часу зосереджувати увагу саме на змісті та художніх особливостях твору, а не віддавати більшу частину уроку для поєднання цієї теми як із народознавчим матеріалом чи, наприклад, образотворчим мистецтвом.

Реалізація досвіду на практиці.

За роки роботи в загальноосвітній школі, а згодом – і в закладі позашкільної освіти склалася система роботи в цьому напрямі, яка, сподіваємося, зацікавить педагогів-позашкільників.

Новизна напрацьованої власним досвідом системи виховання на краєзнавчій стезі полягає в інтегрованому підході до вивчення краєзнавства з метою формування у вихованців цілісної картини світу через призму знань про рідний край.

Докладніше зупинімося на науково-методологічній основі інтегрованого навчання.

Аналізуючи систему форм і методів інтегрованої роботи зі своїми вихованцями, згадуємо слова Василя Сухомлинського: «Найбільша таїна всесвіту – життя, найбільша таїна життя – людина, найбільша таїна людини – творчість» (Данилішина І. В., 2019, с. 31). Саме творчість окрилює людину, дає їй можливість пізнавати світ багатогранно, тому серед методів розвитку таланту вихованців перевагу надаємо спостереженню за формуванням здібностей дітей у процесі навчальних занять та інших форм роботи.

А починається все із навчання дітей умінню спостерігати, зазвичай – образно. Саме тому можна інтегрувати своє заняття, скажімо, з учителем образотворчого мистецтва чи музики. Наприклад, із вихованцями краєзнавчого гуртка – учнями 5–6 класів – можна провести інтегроване краєзнавче заняття «Моє довкілля» (інтегруються література, образотворче мистецтво і музика), на якому через музику можна відтворити звуки природи, через малюнок – барви довкілля, а словом усю оцю гармонійну красу передати в мініюписі, казці, малюнку, оповіданні, вірші тощо.

Учні часто вживають відомі їм словосполучення чисто механічно, нічого не відчуючи, не бачачи за словами образів. Щоби писати гарно, треба й бачити гарно. Спостерігати – значить уважно розглядати, не просто дивитися, але й думати при цьому, шукати порівняння, помічати те, чого раніше не зауважували. У ході

спостереження проводиться словникова робота: колективно підбираються слова і словосполучення, якими можна було б описати побачене.

Наприклад, декілька вправ у розвитку фантазії і літературних здібностей:

- предмети оживають: можна запропонувати учням угадати, який характер у берізки, ромашки, хмаринки, хвилі, електричного стовпа тощо;
- розповідь від імені неба, трави, сонця, зірки, води, вогню тощо;
- попросити розповісти, як шумить весняна злива, а як – набридливий, монотонний осінній дощик. Тут же обговорити з дітьми, чи виразні описані ними деталі, чи вдалий вибір слів, чи точні відтінки їхніх значень, чи підходить ритм фраз, чи виразне звучання;
- описати шматок чорного хліба чи яблуко спочатку з погляду ситої людини, а потім – голодної;
- запропонувати придумати розповідь або ж літературний етюд за фотографією чи ілюстрацією;
- із метою активізації аудиторії – наступне завдання: вставити пропущені епітети у підготовлений текст (наприклад, ...на гілці висіло спіле (наливне, червонобоке, ароматне, апетитне) яблуко. Під час інтеграції таких творчих занять учитель образотворчого мистецтва може запропонувати намалювати все почуте, а музики – підібрати певну мелодію чи пісню до тих предметів, які оживали в уяві дітей.

І якщо дитина хоче написати твір на вільну тему – то це вже початок творчості, оскільки тут можна висловити свою думку, своє ставлення до чогось, що бентежить її, про що хочеться поговорити. Такі свіжі роздуми надзвичайно цікаво читати. Можливо, не завжди майстерно написані, але відверті й щирі.

Наші напрацювання зі шкільних уроків доречно використовувати і на заняттях гуртків «Літературне краєзнавство» та

«Юні журналісти-краєзнавці».

Керуючи роботою гуртків «Літературне краєзнавство», які працювали на базі Обласної санаторної ЗОШ-інтернату № 7 м. Миколаєва, а згодом – і в Нечаянській ЗОШ I–III ст. Миколаївської районної ради, спостерігали зацікавленість дітей роботою гуртка, оскільки програмою передбачено не лише цікаві масові заходи, зустрічі з видатними людьми Миколаївщини, а й творчі заходи – круглі столи, інтелектуальні ігри, свята, творчі презентації, випуски стіннівок тощо.

Зокрема на заняттях гуртка діти доводяться багато цікавого історичного та археологічного матеріалу про унікальні пам'ятники археології на території Миколаївщини – Ольвію та Дикий Сад.

А яким потужним є потенціал тематичних екскурсій, краєзнавчих подорожей і експедицій рідним краєм, адже такі подорожі є логічним завершенням, підсумовуванням теоретичного матеріалу, який учні вивчали впродовж навчального року.

А ще важливо те, що такі зустрічі незабутні, бо навіть якщо хтось завітав до майстерень народних умільців уперше, він усе одно стане багатшим на одну думку, на одну ідею, на одне натхнення, нав'яне їхньою творчістю.

Під час екскурсій, експедицій ми збираємо чимало цінного краєзнавчого матеріалу, який потім використовуємо для написання пошуково-дослідницьких робіт (а згодом – науково-дослідницьких робіт у рамках МАН). І в цих роботах інтегруються всі напрями краєзнавства – історія, етнографія, географія, екологія, етнопедагогіка, мистецтвознавство, релігієзнавство тощо.

Логічним завершенням таких краєзнавчих пошуків вихованців було написання таких творчих робіт: «Микола Аркас – просвітитель і меценат», «Христофорівка – Аркасівський край – осередок духовності і культури» (історичне краєзнавство), «Ця жінка вишиває свою долю», «Наш оберіг ішов від матінки землі», «Берегині народних ремесел» (етнографічне краєзнавство), «Жива легенда

Аркасівського краю», «З пензлем у руці», «Ойкумена художника Володимира Бахтова», «Віктор Мірошніченко – актор і людина» (мистецтвознавче краєзнавство) «Березань – річка моєї Батьківщини», «Де криниці – там життя» – (географічне краєзнавство) «Усі ми – діти Божі», «Храми Миколаївщини» – (краєзнавче релігієзнавство).

Проведення інтегрованих занять забезпечує формування у вихованців цілісної картини світу через призму знань про рідний край; сприяє поглибленню та розширенню знань у галузі різних краєзнавчих наук, збільшенню діапазону їхнього практичного застосування в житті.

Діти вже з раннього віку мають власний «образ світу». І це їхнє світосприйняття, попри всю його недосконалість, має особливу характеристику – світ довкілля вони сприймають цілісно. А коли дитина приходить у школу, тоді часто ця цілісність сприймання світу руйнується через межі між окремими предметами.

Саме тому проведення інтегрованих курсів, уроків і занять дають можливість формувати загальнонавчальні вміння та навички вихованців, поглиблювати їхні знання, розвивати їхню увагу, пам'ять, розширювати пізнавальні інтереси, виховувати в них патріотичні якості майбутнього громадянина.

А ще інтегрований підхід до організації освітнього процесу дає чудову можливість для розвитку творчого потенціалу вихованців.

Зокрема автору цієї розвідки як керівникові гуртків «Літературне краєзнавство» та «Юні журналісти-краєзнавці» таку можливість найбільше давали інтегровані заняття, які часто проводили зі своїми колегами, інтегруючи літературу з етнографією, історією, археологією, географією, екологією, різними напрямками мистецтвознавства тощо. Наприклад, заняття на тему «Річки рідного краю», яке разом із гуртківцями «Географічного краєзнавства» ми провели у формі віртуальної (уявної) мандрівки. Юні краєзнавці, працюючи двома пошуко-

вими групами – юних літераторів та юних географів – показали фрагменти своїх пошукових досліджень, які вони оформили своєрідними «паспортами річок», творчими звітами про недавні свої краєзнавчі експедиції стежками рідного краю (розробку цього заняття подано в додатку).

Елементи нашого досвіду із зазначеної проблеми представлено:

- в авторських програмах краєзнавчих гуртків «Літературне краєзнавство» та «Юні журналісти-краєзнавці»;
- у методичних рекомендаціях до виконання та оформлення пошуково-дослідницьких робіт на обласні та всеукраїнські етапи конкурсу Всеукраїнських краєзнавчих експедицій;
- у методичних розробках інтегрованих занять;
- в інформаційно-методичних матеріалах, надрукованих у періодичних виданнях, зокрема в газеті Миколаївського обласного Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді «Рідна стежина» та обласній освітянській газеті «Відкритий урок».

Новизна запропонованої системи виховання на краєзнавчій основі полягає в комплексному підході до формування національно-патріотичних почуттів через вплив на емоційну сферу вихованців. А це і є визначальним фактором у становленні особистості, громадянина України.

Елементи досвіду із зазначеної теми розкриваються в авторських програмах краєзнавчих гуртків «Літературне краєзнавство» та «Юні журналісти-краєзнавці»; у методичних рекомендаціях із питань виконання та оформлення пошуково-дослідницьких робіт на обласні та всеукраїнські етапи конкурсу Всеукраїнських історико-етнографічних та туристсько-краєзнавчих експедицій «Краса і біль України», «Історія міст і сіл України», «Україна вишивана», «Пізнай свою країну», проведення турів із відкритої Першості з краєзнавства; у методич-

них розробках інтегрованих занять «Річки рідного краю» (літературне та географічне краєзнавство), «Видатні особистості мистецької Миколаївщини» (мистецтвознавче краєзнавство – художники, композитори, письменники, скульптори, архітектори), «Б. Мозолевський – археолог у поезії і поет в археології. Патріотичні мотиви поезії «Балада про рідну пісню» (літературне, історичне, археологічне краєзнавство), «Пам'ятні місця м. Миколаєва, Південного Краю, України, пов'язані з іменами відомих діячів культури і мистецтва слова» (літературне й мистецтвознавче краєзнавство); у методичних посібниках-рекомендаціях «Організація чергового етапу Всеукраїнського конкурсу науково-практичних робіт історико-етнографічної експедиції «Україна вишивана», «Методичні рекомендації з проведення різних форм краєзнавчих змагань літературно-народознавчого напрямку», «Методичні рекомендації до збору та оформлення творчих пошукових робіт із дослідження української вишивки (на допомогу керівникам етнографічних краєзнавчих експедицій), «Методичні рекомендації до збору та оформлення творчих пошуково-дослідницьких робіт на конкурс Усеукраїнської експедиції учнівської молоді «Моя Батьківщина – Україна»; в узагальненому досвіді колег-позашкільників «Будинок дитячої та юнацької творчості Заводського району м. Миколаєва – координувальний заклад із туризму та краєзнавства в навчальних закладах району», «Виховання духовно багатого громадянина України засобами родинної педагогіки на основі ментально-етнографічних особливостей мешканців с. Щасливе Березанського району Миколаївської об-

ласті» (систематизація досвіду роботи Катерини Лозової, керівника краєзнавчого фольклорно-етнографічного гуртка Будинку творчості школярів Березанського району) тощо; в інформаційно-методичних матеріалах, надрукованих у періодичних виданнях, зокрема в газеті Миколаївського обласного Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді «Рідна стежина» та обласній освітянській газеті «Відкритий урок».

Висновок. На підставі проведеного дослідження стверджуємо, що інтегроване навчання надзвичайно актуальне й нині, оскільки сприяє успішній та результативній реалізації нових освітніх завдань: налагоджуванню взаєморозуміння та поліпшення співпраці педагогів і учнів у процесі навчання, дають можливість ширше використати потенційні можливості змісту навчального матеріалу, розвинути здібності вихованців. Інтегроване навчання пробуджує інтерес до активного творчого життя, розвиває естетичні смаки, має потужний виховний потенціал, формує у вихованців образне мислення, творчу уяву й цілісну картину світу.

А системність у роботі з краєзнавства дає можливість не лише вдосконалювати у вихованців якості, які допомагають досягти успіху, а й зміцнювати їхні моральні принципи.

У перспективі – розроблення навчальної програми інтегрованих занять для краєзнавчих гуртків у закладах позашкільної освіти.

І варто пам'ятати, що інтеграція – це не лише поєднання, а й взаємопроникнення різних елементів (частин) в єдине ціле на основі спільного підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бердник О. Балада про дикого коня : уривок з роману / О. Бердник // Література рідного краю : Письменники Миколаївщини : посібник-хрестоматія. / Ред. Н. М. Огреніч. – Миколаїв : Видавництво МОППО, 2003. – С. 82–87.
2. Бишова Т. В. Інтегровані уроки / Т. В. Бишова. – К. : Шкільний світ, 2011. – С. 112.
3. Біляєв О. І. Інтегровані уроки рідної мови / О. І. Біляєв // Дивослово. – 2003. – № 5. – С. 6–10.
4. Бондаренко Г. Теоретичні та методологічні проблеми історичного краєзнавства / Г. Бондаренко / «Краєзнавство». – 2011. – Ч. 3. – С. 23–29.

5. Данилішина І. В. О. Сухомлинський – автор моделі школи радості. / І. В. Данилішин // Збірник тез XXVI Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: методична спадщина педагога в контексті ідей Нової української школи». – 2019. – С. 31–33.
6. Інтеграція в освіті. Інтегроване навчання в Новій українській школі. – Режим доступу: <https://vseosvita.ua> › ... › НУШ.
7. Коменський Я.-А. Вибрані педагогічні твори / Я.-А. Коменський. – У 2-х т. Т. 1. – М. : Педагогіка, 1982.
8. Маньковська Р. Краєзнавство і освіта : витоки і перспективи співбуття // Р. Маньковська / Краєзнавство. – 2011. – Ч. 3. – С. 16–23.
9. Мельник Н. П. Інтеграція навчального процесу як сучасна освітня технологія / Н. П. Мельник // Завуч. – 2010. – № 22. – С. 11–14.
10. Нікуліна Ф. Г. Інтегральна технологія : основні ідеї та структура / Ф. Г. Нікуліна // Завуч (Перше вересня). – 2000. – № 23–24. – С. 10.
11. Пахомова Н. Інтеграція як провідна тенденція розвитку суспільства та освіти : історико-педагогічний аспект / Н. Пахомова // Витоки педагогічної майстерності. – 2013. – Випуск 11. – С. 48.
12. Помогайбо В. М. Інноваційне суспільство : концепція інтегрованого підручника з біології / В. М. Помогайбо // Постметодика. – 2014. – № 3. – С. 72.
13. Прокопчук (Дикало) Вікторія. Законодавче забезпечення розвитку мистецького краєзнавства в Україні / Вікторія Прокопчук (Дикало). – Нова педагогічна думка. – 2019. – № 4 (100). DOI: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2019-100-4-181-185>.
14. Прокопчук В. Деякі аспекти теорії і методології шкільного краєзнавства / В. Прокопчук // Краєзнавство. – 2011. – Ч. 3. – С. 29–36.
15. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка. Том 4, 1973. – С. 35.
16. Тронько П. Т. Історичне краєзнавство: Крок у нове тисячоліття: Досвід. Проблеми. Перспективи / П. Т. Тронько. – К., 2000. – 270 с.
17. Тронько П. Т. Краєзнавство як складова навчально-виховного процесу / П. Т. Тронько // Краєзнавство. – 2011. – Ч. 3, С. 5–10.

**ИНТЕГРАЦИЯ ЗНАНИЙ КАК НЕОБХОДИМОЕ УСЛОВИЕ
ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕЛОСТНОЙ КАРТИНЫ МИРА
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЗНАНИЙ О РОДНОМ КРАЕ
В СОЗНАНИИ ВОСПИТАННИКОВ**

*Запорожченко Галина,
заведуюча учебным кабинетом «Образование Николаевщины»,
отличник образования Украины
Николаевский областной институт
последипломного педагогического образования
ул. Адмиральская, 4-а, 54001, г. Николаев, Украина
toiprro@toiprro.mk.ua*

Статья посвящена проблеме интегрированного обучения краеведческому материалу на занятиях краеведческих кружков. Освещены вопросы основных аспектов интегрированного подхода к изучению краеведческого материала на занятиях краеведческих кружков, уроков краеведения и раскрыта педагогическая ценность интегрированных

занятий, которые способствуют взаимопониманию и сотрудничеству учителя и воспитанников во время образовательного процесса, широкому использованию потенциальных возможностей учебного материала, развитию умений и талантов воспитанников.

Даны примеры практической творческой деятельности по литературному краеведению во взаимосвязях с историческим, географическим, археологическим, искусствоведческим краеведением. Акцентировано внимание на освещении вопроса развития талантов воспитанников – их творческого воображения, образного видения окружающей среды, эстетических вкусов; формировании навыков и умений познавать мир многогранно и целостно, воспитании чувства прекрасного.

Впервые представлены примеры практической деятельности по литературному краеведению во взаимосвязях с историческим, географическим, археологическим, искусствоведческим краеведением. В то же время в статье указывается на определенные недостатки и риски интегрированного обучения и условия, при которых интегрированное занятие будет эффективным и результативным.

Статья рассчитана на руководителей краеведческих кружков, учителей, ведущих уроки и факультативы по народоведению.

Ключевые слова: воспитательный потенциал; интеграция; интегрированное обучение; информационно-коммуникационные технологии; компетенции; краеведческий поиск; поисково-исследовательская работа; творческие способности; формы и методы интегрированного обучения.

INTEGRATION OF KNOWLEDGE AS A NECESSARY CONDITION FOR THE FORMATION OF A INTEGRATED PICTURE OF THE WORLD THROUGH THE PRISM OF KNOWLEDGE ABOUT THE NATIVE LAND IN THE CONSCIOUSNESS OF PUPILS

Zaporozhchenko Halyna,

*head of the educational office «Education of Mykolayiv region»,
excellent in education of Ukraine*

*Mykolayiv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education
st. Admiralskaya, 4-a, 54001, Mykolaiv, Ukraine,
moippo@moippo.mk.ua*

The article is devoted to the problem of integrated teaching of ethnographic material in the classes of local lore circles. The main aspects of the integrated approach to the study of ethnographic material in local lore classes, local lore lessons are revealed and the pedagogical value of integrated classes is revealed.

Examples of practical creative activity in literary local lore in connection with historical, geographical, archeological, art local lore are given. Emphasis is placed on highlighting the development of talent of students – their creative imagination, figurative vision of the environment, aesthetic tastes; formation of skills and abilities to know the world in many ways and holistically, education of a sense of beauty.

For the first time, examples of practical activities in literary local lore in connection with historical, geographical, archeological, art history local lore are given. At the same time, the article points out certain shortcomings and risks of integrated learning and the conditions under which integrated learning will be effective and efficient. It was found that the integration of local lore material is an effective and efficient way of structuring the assimilation of new information, which contributes to the systematic presentation of knowledge in new organic

relationships and has a significant impact on personal development.

The issue of integration of local lore disciplines, which contributes to the formation of a holistic picture of the world through the prism of knowledge about the native land.

The essence of integrated learning during classes of local lore groups, its educational function is investigated. Emphasis is placed on highlighting the development of students' talent – their creative imagination, figurative vision of the environment, the formation of skills and abilities to know the world in many ways and holistically. The article is intended for leaders of local history groups, teachers who teach lessons and electives in ethnography.

Keywords: *competencies; creativity; information and communication technologies; integrated learning; integration; learning potential; local lore clubs; methods of integrated learning; research work.*

REFERENCES

1. Berdnyk, O. (2003). Balada pro dykoho konia: uryvok z romanu [Ballad about a wild horse: an excerpt from the novel]. In *Literatura ridnoho kraiu: Pysmennyky Mykolaivshchyny*. (Ed. N. M. Ohrenych). Mykolaiv: Vydavnytstvo MOIPPO, 82–87 (ukr).
2. Biliaiev, O. I. (2003). Intehrovani uroky ridnoi movy [Integrated lessons of the native language]. *Dyvoslovo*, 5, 6–10 (ukr).
3. Bilodid, I. K. (Ed.). (1973). *Slovyk ukrainskoi movy: v 11 tt.* [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols.]. AN URSR. Instytut movoznavstva. K: Naukova dumka. Tom 4, 35 (ukr).
4. Bondarenko, H. (2011). Teoretychni ta metodolohichni problemy istorychnoho kraieznavstva [Theoretical and methodological problems of historical local lore]. «*Kraieznavstvo*», 3, 23–29.
5. Byshova, T. V. (2011). *Intehrovani uroky* [Integrated lessons]. K.: Shkilnyi svit, (ukr).
6. Danylishyna, I. (2019). V. O. Sukhomlynskyi – avtor modeli shkoly radosti [V. O. Sukhomlynskyi – the author of the model of the school of joy.]. In *Zbirnyk tez XXVI Vseukrainskykh pedahohichnykh chytan «Vasyl Sukhomlynskyi u dialozi z suchasnistiu: metodychna spadshchyna pedahoha v konteksti idei Novoi ukrainskoi shkoly»*, 31–33 (ukr).
7. Intehratsiia v osviti. Intehrovane navchannia v Novii ukrainskii shkoli [Integration in education. Integrated education in the New Ukrainian School]. Retrieved from: <https://vseosvita.ua> > ... > NUSH (ukr).
8. Komenskyi, Ya. A. (1982). *Vybrani pedahohichni tvory*. U 2-kh t. T. 1. [Selected pedagogical works. In 2 vols.]. M.: Pedahohika (ukr).
9. Mankovska, R. (2011). Kraieznavstvo i osvita: vytoky i perspektyvy spivbuttia [Local lore and education: origins and prospects of coexistence]. *Kraieznavstvo*, 3, 16–23 (ukr).
10. Melnyk, N. P. (2010). Intehratsiia navchalnoho protsesu yak suchasna osvithnia tekhnolohiia [Integration of the educational process as a modern educational technology]. *Zavuch*, 22, 11–14 (ukr).
11. Nikulina, F. H. (2000). Intehralna tekhnolohiia: osnovni idei ta struktura [Integral technology: basic ideas and structure]. *Zavuch (Pershe veresnia)*, 23–24 (ukr).
12. Pakhomova, N. (2013). Intehratsiia yak providna tendentsiia rozvytku suspilstva ta osvity : istoryko-pedahohichni aspekt [Integration as a leading trend in the development of society and education: historical and pedagogical aspect]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti*. Vypusk 11, 48 (ukr).
13. Pomohaibo, V. M. (2014). Innovatsiine suspilstvo: kontseptsiiia intehrovanoho

- pidruchnyka z biolohii [Innovative society: the concept of an integrated textbook of biology]. *Postmetodyka*, 3, 72 (ukr).
14. Prokopchuk (Dykalo), Viktoriia. (2019). Zakonodavche zabezpechennia rozvytku mystetskoho kraieznavstva v Ukraini [Legislative support for the development of artistic local lore in Ukraine]. *Nova pedahohichna dumka*, 4 (100). DOI: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2019-100-4-181-185> (ukr).
 15. Prokopchuk, V. (2011). Deiaki aspekty teorii i metodolohii shkilnoho kraieznavstva [Some aspects of the theory and methodology of school local lore]. *Kraieznavstvo*, Ch. 3, 29–36 (ukr).
 16. Tronko, P. T. (2000). *Istorychne kraieznavstvo: Krok u nove tysiacholittia: Dosvid. Problemy. Perspektyvy* [Historical local lore: A step into the new millennium: Experience. Problems. Perspectives]. K. (ukr).
 17. Tronko, P. T. (2011). Kraieznavstvo yak skladova navchalno-vykhovnoho protsesu [Local lore as a component of the educational process]. *Kraieznavstvo*, Ch. 3, 5–10 (ukr).